

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
на дисертацію Олександра Віталійовича ХВІЩУКА
„Структурно-семантичний аналіз прізвищ
жителів м. Нововолинська Волинської області”
(спеціальність 10.02.01 – українська мова)

За останні десятиліття значно розширилися напрацювання в царині української регіональної антропоніміки, зокрема досліджено власні особові назви південно-західних теренів України: Бойківщини, Буковини, Верхньої Наддністрянщини, Гуцульщини, Закарпаття, Західного Поділля, Лемківщини, Опілля, Північної Тернопільщини, Правобережного Побужжя; та інших територій, а саме: Лубенщини, Північного Степу, Рівненщини, Середньої та Нижньої Наддніпрянщини, Східної України, Уманщини, Центральної та Східної Донеччини тощо.

Історичну й сучасну антропонімію Волині вже також студіювали Г. Л. Аркушин, А. І. Білорус, М. В. Корнилович, Л. О. Лісова, А. М. Матвієнко, І. Митнік, Е. Рудольф-Жолковська, І. Д. Скорук, В. П. Шульгач та ін. Незважаючи на різноаспектні розвідки цих науковців, сучасні прізвища м. Нововолинська Волинської області як регіону пізнього й одночасного компактного дозаселення ще не були об’єктом системного й повного вивчення, що дає підстави розглядати рецензовану наукову працю як **актуальну**.

Оскільки цей населений пункт з’явився на території Волині 1951 року як шахтарське селище, у яке на підприємства, шахти, інші будови приїжджали робітники з різних регіонів України й інших республік тодішнього СРСР, воно має змішаний склад населення: українці (більше 93%), росіяни, білоруси, поляки, вірмени, грузини, угорці, румуни, німці тощо. І **новизна** дисертації полягає не лише в тому, що вперше здійснено спеціальне синхронічне дослідження прізвищ м. Нововолинська, а й у тому, що аналізований антропонімікон містить українські, російські, польські, німецькі, вірменські та інші прізвища.

Новий фактичний матеріал і результати його ретельного лінгвістичного аналізу дають підґрунтя для зіставних досліджень і появи нових наукових студій, що має важливе **теоретичне** значення для української антропоніміки. Не підлягає сумніву також **практичне** значення дисертації, яке випливає з можливості написання на основі опонованої праці навчальних посібників з ономастики, викладання відповідних теоретичних спецкурсів і спецсеминарів з ономастики, діалектології, словотвору, народознавства та краєзнавства; антропонімний матеріал може бути використаний при укладанні повного словника й атласу прізвищ України.

Ґрунтовність апробації обговорюваного дослідження впливає як із кількості виданих праць дисертанта (13 одноосібних наукових публікацій), пов'язаних з темою його дисертації, так і з того, що більшість із них у свій час становили теми доповідей на різноманітних наукових форумах, а отже, заслуховувалися й були схвалені фахівцями-філологами. Зокрема, упродовж 2012–2017 рр. Олександр Віталійович узяв участь в 11 конференціях всеукраїнського та міжнародного рівня.

Досліджуваний матеріал усебічно висвітлений у дисертації, чому сприяє її логічна побудова. Крім обов'язкових вступної і висновкової частин, робота складається з таких основних розділів: 1. «Теоретичні засади вивчення прізвищ»; 2. «Прізвища, утворені лексико-семантичним способом»; 3. «Прізвища, утворені за допомогою суфіксів». Список використаної в дисертації літератури нараховує 215 позицій.

О. В. Хвіщук добре орієнтується в ономастичній літературі, про що свідчить глибокий фаховий огляд наукової літератури, представлений як у теоретичній, так і в аналітичних частинах наукової праці.

У першому розділі дисертації розкрито питання стабілізації прізвищ як обов'язкових спадкових незмінних знаків і зміст терміна *прізвище*; звернено увагу на основні підходи до систематизації прізвищового матеріалу в білоруській (М. В. Бірило), російській (О. М. Трубачов, В. А. Никонов), чеській

(Й. Бенеш), сербській (І. М. Железняк) та українській антропоніміці (Ю. К. Редько, М. Л. Худаш, Р. Й. Керста, М. І. Сенів, П. П. Чучка та ін.). У підрозділі 1.3. «Антропонімікон м. Нововолинська як соціокультурне явище» розглянуто не українські за походженням нововолинські прізвища, а російські, польські, німецькі, тюркські та ін.; наголошено, що найбільшу частку з-поміж них сформували антропоніми, мотивовані російськими основами, а також оніми, утворені шляхом додавання суфіксів *-их* до прикметникових, *-ов / -ев (-ев)* – до іменникових основ, оформлених за російським зразком.

Уважне ознайомлення зі змістом другого й третього розділів дисертації переконує, що вона становить собою цінне й оригінальне наукове дослідження, побудоване на значному фактичному матеріалі – більше 5 000 прізвищ, джерелами яких стали актові книги відділів РАЦСу, різні реєстри жителів м. Нововолинська, телефонні довідники, матеріали місцевої періодики тощо.

Робота чітко структурована, зокрема другий розділ складається з двох підрозділів: 2.1. «Прізвища, похідні від християнських і слов'янських (чоловічих і жіночих) імен» і 2.2. «Прізвища, похідні від відапелятивних імен і прізвиськ». У межах останнього окремо проаналізовано ті прізвища, що мотивовані основами *nomina personalia*, і ті, що мотивовані основами *nomina impersonalia*.

Хотілося б підкреслити, що для з'ясування семантики твірних основ аналізованих прізвищ О. В. Хвіщук використовує 43 лексикографічні джерела. Це українські, білоруські, російські та польські словники – діалектні, тлумачні, етимологічні, історичні, онімні (словники імен, прізвищ, прізвиськ, топонімні словники).

Варто відзначити й скрупульозність дослідника: він часто залучає дані з цілої низки словників, як діалектних, так і етимологічних чи ономастичних, щоб розкрити мотивацію лексичної бази одного прізвища. Наприклад, на с. 64 до прізвищ *Байда*, *Байдала*, *Бандура* на основі опрацьованого лексикографічного матеріалу запропоновано по дві-три можливі версії їхнього походження: «*Бандура* ← 1) *бандура* діал. 'перен. нерозумна людина' (Аркушин, 11);

2) *бандур* ‘содержатель публичнаго дома’ (Гр., I, 26); пор. ще *бандур / пандур* ‘патруль, сторож, караул’; ‘піхотинець, обласний жандарм’; ‘розбійник, грабіжник’; ‘шинкар, звідник’ (Чучка, 47); 3) *бандура* ‘музичний інструмент’ (СУМ, I, 100), можливо, ‘*так могли називати людину, яка вправно грала на цьому інструменті’».

У третьому розділі проаналізовано антропоніми, утворені морфологічним способом: 1) прізвища з патронімами формантами *-енк-о, -ич, -ович / -евич*; 2) прізвища з посесивними суфіксами *-ов / -ев (-єв), -ів (-їв), -ин / -ін (-їн)*; 3) прізвища з поліфункційними афіксами *-ук (-юк), -чук, -ак (-як), -чак, -ик (-ік), -чик, -ець, -ськ-ий* та ін. У кожній прізвищевій моделі описано лексико-семантичні групи твірних основ, а саме: а) християнські чоловічі та жіночі імена різної структури; б) давньослов’янські автохтонні особові імена й прізвиська пізнішого походження; в) апелятивні означення особи; звернуто увагу на продуктивність афіксів у творенні прізвищ.

Проте в рецензованій науковій праці, як і в будь-якій іншій, трапляються недоліки чи недогляди. Ідеться про окремі деталі, котрі викликають певні застереження або сумніви.

Помилково до християнських особових імен зараховано *Богдан, Ждан* (с. 41), *Божко* (с. 48), *Жданько* (с. 49), *Станко, Стоян* (с. 123); до антропонімів, утворених від назв страв, напоїв, продуктів харчування, – прізвище *Вечеря* ← *вечеря* (с. 88). Чи доцільно вважати повними християнськими іменами варіанти *Дорош* (с. 41), *Муцьо, Терих* (с. 42)?

Очевидно, нововолинські прізвища *Астаф’єв, Афанасьєв* (с. 127), *Белов, Беляєв, Беліков* (с. 132), *Ветров* (с. 133), *Гнедов* (с. 134), *Єфімов, Єфремов* (с. 127), *Зверєв* (с. 136) варто пояснювати як іншомовні, що відображають не українські фонетичні й словотвірні особливості.

У дисертації наявні хибні тлумачення на зразок: *Євтух (Івтух)* ← *Євтихий* за допомогою суфікса *-ух* (с. 52); *Юзвич* ← *Юзва* ← *Юзя* ← *Юзефа* (с. 118); *Байкар* ← *Байка/о* ← *Бай* ← *Бай* (с. 131).

Висловлені зауваження не впливають на загальну оцінку рецензованої праці, не знижують її вартості, а є, скоріше, запрошенням до дискусії.

Отже, загалом розглянуту наукову роботу характеризує як багатство залученого матеріалу, так і глибина його інтерпретації. Основні положення дисертації повністю відбиті в публікаціях і добре віддзеркалені в авторефераті. Розглядана праця цілком відповідає вимогам, які ставляться до наукових студій такого типу. Усе вищеописане дозволяє зробити висновок про те, що дисертація Олександра Віталійовича Хвіщука „Структурно-семантичний аналіз прізвищ жителів м. Нововолинська Волинської області” заслуговує на присудження її автору наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Офіційний опонент –

кандидат філологічних наук, доцент

Л. В. Ящук

29. 01. 2018

Підпис доцента Ящук Л. В. засвідчую.

Проректор з наукової роботи Житомирського державного університету імені Івана Франка

Н. А. Сейко

*Відгук надійшов до секретаря 05.02.2018р.
Укритий секретар Прішчак О.І.*